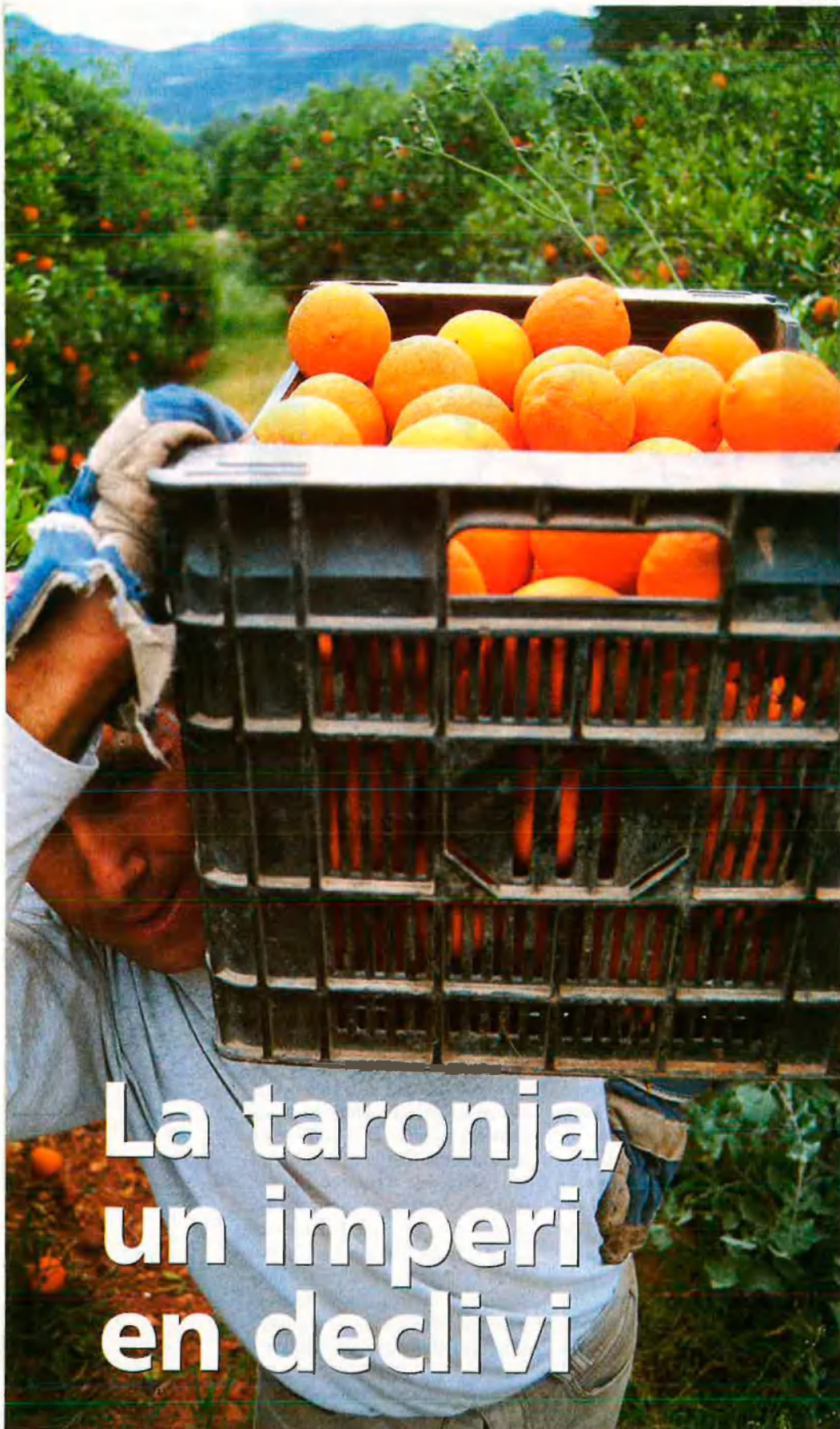

RAFA GIL

La taronja, un imperi en declivi

La campanya de taronja que ara acaba, una de les pitjors en molts anys, ha evidenciat la cruesa de la crisi que travessa el sector. El disseny actual del conreu de la taronja està en vies d'extinció. Aquest reportatge intenta aclarir les claus de futur d'una activitat en profunda metamorfosi.

Ramon B. ha hagut de mal-vendre enguany la taronja. Amb els diners que ha obtingut difícilment podrà cobrir les despeses de les seues quaranta fanecades de taronger (unes 3,3 hectàrees), repartides en cinc bancals per tot el terme del seu poble, un dels centenars de municipis valencians amb un paisatge modelat per les inacabables extensions d'aquest conreu. Ramon ha obtingut de la taronja en l'actual campanya, considerada com una de les pitjors de tota la història cítrica, aproximadament la meitat que l'any passat, al mateix temps que les seues despeses al camp es disparaven. Els adobs han pujat els últims mesos un 40%, i el gasoil, un 50%. Si no fóra pels jornals que ha tret collint taronja durant quatre mesos i els escassos sous que va obtenir en una colla de podadors l'últim estiu, els seus ingressos difícilment haurien arribat al nivell de subsistència.

La situació de Ramon B., però, no és excepcional. Bona part dels 100.000 xicotets propietaris de tarongers de nord a sud del País Valencià han arribat a un atzucac, a un canvi gestat durant les darres dècades que modificarà definitivament, d'una o altra manera, la fisonomia d'un conreu sense el qual no es pot entendre la societat valenciana del segle XX. Una fi-

gura cabdal, la del clàssic llaurador professional valencià, està en vies d'extinció, o, si més no, d'una profunda metamorfosi. El que a hores d'ara és una incògnita és el model d'agricultura que acabarà imposant-se a les àrees tarongeres valencianes.

El germen d'una invasió. La plantació d'una partida de tarongers a la Bassa del Rei de Carcaixent (la Ribera Alta) l'any 1781 ha estat considerada tradicionalment com el tret de sortida de la proliferació d'aquest conreu, però és a partir de la dècada dels setanta del segle XIX quan comença la irresistible invasió de la taronja, un producte que ja cap al 1900 havia esdevingut hegemònic en el regadiu valencià. L'augment de la producció cítrica des d'aquest moment ha estat pràcticament constant i ha envaït comarques senceres de la part litoral del País Valencià. La història de la taronja aquesta darrera centúria ha estat la d'un sector econòmic que ha modelat de manera indeleble l'estructura econòmica, el folklore, l'arquitectura i fins i tot la manera de viure de bona part dels valencians. Però ha estat també la crònica d'un greuge, d'un producte utilitzat pels successius governs espanyols per equilibrar una balança de pagaments sempre deficitària. Si durant els primers anys trenta, va servir per equilibrar els comptes de la República, a partir del 1936 va ser un mitjà de pagament fonamental del Govern republicà per comprar armes. Ja acabada la guerra, també serviria per ajudar en el desplegament bèl·lic d'Adolf Hitler, i durant la major part del franquisme per pagar l'esforç desenvolupista d'aquest règim. El maltractament de la taronja va arribar durant aquesta etapa al nivell de l'absurd: l'any 1959 s'establí un impost a les exportacions d'aquest producte, una mesura amb escassos paral·lelismes en tota la història econòmica moderna. "Des de principis de segle, la taronja ha estat el principal capítol de la balança comercial espanyola, i durant el franquisme encara ho va

ser més, fins a la industrialització del país. No tan sols va ser el suport del desenvolupament i de la industrialització d'Espanya, sinó que el franquisme va fixar uns canvis de pesseta tan aberrants que la major part dels diners que generava l'exportació passaven a mans del Govern. Volíem tant el govern que li regalàvem dues terceres parts dels guanys", assenyala Vicent Abad, director del Museu de la Taronja de Borriana.

La taronja comença a perdre la seua hegemonia econòmica als anys 60. Malgrat que del milió i mig de tones produïdes al País Valencià l'any 1960 hem arribat als quatre milions calculades per a l'actual campanya, l'empenta turística i industrial del País Valencià encetada als anys 60 va co-

qual els preus del producte es van enfonsar, i, sobretot, la que ara arriba a la seua fi han palesat la necessitat urgent de reformes estructurals en el sector. La coincidència en la diagnosi dels problemes que ofeguen el conreu de la taronja és total entre els agents implicats en el sector. Les dissensions arriben a l'hora de cercar les mesures que garanteixen la continuïtat d'aquesta activitat. Mentre alguns dels especialistes alerten de la necessitat de començar a elaborar mesures estructurals immediates, altres confien en la proverbial capacitat imaginativa que el sector ha demostrat per eixir de tots els atzucacs en els quals s'ha trobat durant dos segles. Un sector que, en opinió dels més xovinistes, compta amb els millors llauradors del món. Les crisis de

La piràmide d'edat del sector taronger valencià està molt envellida. El 65% dels propietaris tenen més de 55 anys.

RAFA GIL

mençar a fer que el conreu de cítrics perdera progressivament el seu paper protagonista. Però era a la segona meitat dels anys 80, quan els dissenyadors de la política econòmica del govern del PSOE van mantenir artificialment inflat el valor de la pesseta, que arriba una etapa desastrosa per a les exportacions cítriques, que veien la dificultat de col·locar un producte sobrevalorat als principals mercats de la taronja valenciana, com Alemanya, França i la Gran Bretanya. Des de la devaluació de la moneda espanyola l'any 1992, va arribar una etapa de relativa calma i de campanyes satisfactòries, però la complicada campanya de fa dos anys, en la

Radiografia de la taronja

Cada empresa exportadora ha dissenyat històricament les seues pròpies marques de taronja en funció dels mercats als quals anava destinada. Fa dos mesos, s'ha posat en marxa la Indicació Geogràfica Protegida 'Cítrics Valencians', un primer intent de crear una imatge de marca comuna.

la taronja i la sensació de catàstrofe entre els llauradors han estat constants cíclics al camp valencià, però ara, coincideixen a apuntar alguns dels millors coneixedors del sector, les perspectives de futur són diferents. "Amb l'actual situació i la manca de projectes de futur, els llauradors valencians són una espècie en vies de ràpida extinció", sentència Joan Ramon Peris, ex-secretari general de la Unió de Llauradors, una de les dues grans organitzacions de productors del País Valencià.

Un rècord poc recomanable.

"La taronja valenciana té els costos més elevats del planeta", denuncia José María García Álvarez-Coque, catedràtic d'Economia Agrària de la Universitat Politècnica de València. Les causes que han provocat que la citricultura valenciana assoleisca aquest poc recomanable rècord són diverses: l'excessiu minifundisme de la terra, l'envelliment dels llauradors i l'escassa qualificació dels professionals del sector són alguns dels problemes interrelacionats que té ara com ara la taronja.

Més de 100.000 propietaris tenen al País Valencià camps d'una mitjana de tres fanecades (mesura tradicional utilitzada entre els tarongers, que equival a una dotzena part d'una hectàrea). El 90% de les explotacions de cítrics són inferiors a una hectàrea. Amb aquestes dimensions, els costos de producció es disparen. Les despeses, respecte a un camp que tinga les dimensions adequades per poder aprofitar tots els avantatges tecnològics, com la mecanització o el reg localitzat, poden arribar a ser de 100 pessetes més per arrova (la mesura tradicional, que equival a uns deu quilograms). La consellera d'Agricultura de la Generalitat Valenciana, Maria Àngels Ramon Llin, anunciava el passat mes de gener una llei contra el minifundisme, que vol que s'aprove abans que acabe l'any, per intentar mitigar aquest llast del sector. Segons les línies de la llei que va fer públiques la consellera, s'hi podrien acollir

explotacions superiors a les 20 hectàrees, molt per sobre del que posseeix la immensa majoria dels llauradors valencians. "Els processos estructurals —diu Álvarez-Coque— són lents. No podem esperar massa d'aquesta llei. Una llei, a més, que no preveu el minifundi." L'anunci de Ramon Llin no aclareix, de moment, el model agrari valencià que acabarà imposant-se en el futur. Si l'estructura actual del camp valencià està condemnada a la desaparició, dues poden ser les alternatives que, en major o menor grau, acaben imposant-se: un sector en mans dels comerciants que creen grans explotacions o un altre controlat per cooperatives que es facen càrrec de la gestió de la terra de xicotets i mitjans propietaris.

Aproximadament, un 40% de la producció citrícola valenciana està ara en mans de les cooperatives, que funcionen quasi exclusivament com a unitats de venda. "Les cooperatives han d'anar assumint més funcions i creant unitats de gestió. És una possible eixida per al petit i mitjà productor. D'aquesta manera, es creen economies d'escala. A Castelló és on més està quallant i està donant bons resultats", apunta Peris. El problema, en opinió d'Álvarez-Coque, és que la gestió de les cooperatives està ara molt desfada. Aquest anquilosament contrasta amb el dinamisme dels grans propietaris que, de moment, van guanyant la partida. La immensa majoria de les 10.000 noves hectàrees de taronger que es planten cada any al País Valencià són propietat de grans comerciants i, sobretot, d'empresaris aliens al sector, com taulellers o constructors, que han trobat en la taronja un refugi per als seus engrossits guanys. Les grans plantacions que, amb capital valencià, proliferen a les comarques tradicionalment de secà com els Serans, el sud de Tarragona, Andalusia o, fins i tot el Marroc, on els empresaris valencians s'associen amb empresaris del país, constitueixen una difícil competència per als xicotets propietaris que,

Un desfament creixent

"La producció mundial de cítrics continua creixent molt de pressa. Els mercats no creixen prou per assumir l'oferta." Aquesta preocupació, expressada per la responsable de la FAO Paola Fortucci, va recórrer tota la cimera que el Grup Intergovernamental de Cítrics d'aquesta institució va dur a terme a València el setembre del 1998. El País Valencià, amb

uns 4 milions de tones, és el major exportador de cítrics del món i produeix un 80% del total de l'estat espanyol i quasi un 5% de la taronja plantada a tot el planeta, i les projeccions són d'un augment considerable en un futur proper. "Ha

cregut massa la producció —assenyala Álvarez-Coque—, i continuarà creixent. L'administració no ha controlat aquest excés de producció. S'ha finançat la compra de plançons i per tant s'ha donat suport al creixement del potencial productiu." Segons els càlculs de la Unió Europea, al País Valencià es posen en marxa unes 10.000 hectàrees d'explotacions tarongeres noves cada any, sobretot en comarques tradicionals de secà on s'instal·len sistemes de reg localitzat. En les mesures d'acompanyament als pressupostos de la Generalitat Valenciana de l'any passat, l'administració va derogar un article de la Llei Forestal valenciana que considerava automàticament com a terrenys forestals totes aquelles terres que hagueren estat sense conrear més de deu anys. Aquesta mesura va deixar en el mercat milers d'hectàrees que ara són transformades quasi totalment per empresaris aliens al sector. Si a totes aquestes terres afegim les enormes extensions que es transformen a tot Andalusia i al Marroc amb capital preferentment valencià, les previsions d'oferta citrícola es desapareixen. Les demandes de restriccions

aranzelàries i les queixes de les organitzacions agràries han estat constants. Josep Maria Jordan, catedràtic d'economia de la Universitat de València, considera, no obstant això, que el Marroc ha estat sovint un boc expiatori per amagar les deficiències del nostre propi sector: "L'evidència demostra que les concessions comercials atorgades fins ara per

la UE a les exportacions de fruites i hortalisses marroquines [450.000 tones de cítrics l'any segons l'acord d'associació signat entre aquest país i la UE] no han comportat un risc excessiu de desestabilització dels

ARXIU / RAFA GIL
Camp de taronges en una muntanya. El sistema de reg localitzat ha permès que la taronja envaesca terrenys fins fa poc temps erms.

mercats comunitaris d'aquests productes. Les exportacions cítriques d'aquest país s'han mantingut estancades les darreres dècades."

El camp valencià s'ha adaptat a les noves condicions que imposen els consumidors modificant les seues varietats de cítrics, donant preferència a la mandarina, més demanada als tradicionals mercats valencians. En l'actual campanya, la producció de mandarina ha superat la de taronja per primera vegada, segons les projeccions de la Conselleria d'Agricultura. Aquestes adaptacions, però, no són suficients per a afrontar les noves situacions. El consum de cítrics a l'estat espanyol va descendir, segons el Ministeri d'Agricultura, un 18% entre l'any 1993 i el 1997, l'exportació als mercats més importants del País Valencià, com Alemanya, França o el Regne Unit resten estancades, els països de l'est europeu, en els quals tantes esperances va posar el sector després de la caiguda del mur de Berlín, es mantenen en un consum de taronja testimonial. L'equació, doncs, és de difícil resolució. M. C.

Radiografia de la taronja

La taronja valenciana té els costos més elevats del planeta. L'excés minifundisme i l'escassa qualificació dels professionals del sector són algunes de les causes d'aquest rècord.

amb els rendiments que dona la terra, difícilment poden competir en la compra de terres aptes per al conreu de la taronja, que tenen uns preus especulatiu. Tan sols l'últim any, el preu de la terra ha pujat un 10% al País Valencià. La necessitat de blanquejar els diners negres ha estat apuntada com la causa fonamental d'aquest disparament dels preus, però, segons Joan Ramon Peris, també cal tenir en compte la mentalitat tradicional de la burgesia valenciana per a explicar aquesta situació: "Al País Valencià, hi ha una pseudoburguesia que no sap viure sense tenir terra." L'actual ritme de plantació de tarongers ens condueix també a una altra de les grans incògnites que haurà de resoldre el sector per assegurar la seua pervivència, la sobreproducció (vegeu requadre en la pàgina 41).

Una piràmide envellida. "El minifundisme -assenyala Peris- no és l'únic problema del sector. Cal afrontar altres reptes, com la formació dels professionals o la incorporació de joves al camp." La piràmide d'edat dels llauradors valencians està totalment envellida. El 65% dels propietaris tenen més de 55 anys, i molt pocs joves s'incorporen a treballar en la taronja. Dins el sector hi ha des de fa anys dues posicions enfrontades per solucionar aquest problema. Uns, entre els quals hi ha l'Associació Valenciana d'Agricultors (AVA), una de les dues grans organitzacions de productors, aposten per donar suport a l'agricultura a temps parcial (el 90% de tots els qui fan alguna feina al camp). D'altres, com els responsables de la Unió de Llauradors (vegeu entrevista en la pàgina 45), consideren que l'única eixida és potenciar la figura dels professionals, llauradors amb una formació adequada que es facen càrrec d'unitats de gestió controlades per associacions de productors o cooperatives. La terra, en aquestes organitzacions, seria propietat de multitud de llauradors que participarien dels beneficis obtinguts. "L'elevada in-

RAFA GIL

cidència de l'agricultura a temps parcial, el baixíssim nivell de formació dels professionals del camp i la notable absència de joves titulars en les explotacions són algunes de les mancances que hipotequen greument el futur del sector", denuncia Joan Ramon Peris.

Les dificultats esmentades no són les úniques candidates a entrar en algun manual del disbarat econòmic. "Es dona l'absurd que nosaltres tenim el monopoli de la mandarina, concretament el 91% de les mandarines consumides a Europa són nostres, i no som capaços de fixar-ne el preu. Això, quan de vegades ho he comentat a algun catedràtic d'Economia, m'ha dit 'no és possible', però sí que ho és", comenta Vicent Abad. A hores d'ara, hi ha unes 800 empreses exportadores al País Valencià. Mentrestant, en els principals països consumidors de taronja la demanda s'agrupa en poques mans. La concentració comercial a tot Europa és galopant. Cinc centrals controlen ara la demanda al principal país importador de taronja valenciana, Alemanya. La mentalitat especulativa dels comerciants i la debilitat estructural del sector estan en la gènesi d'un perjudici que recau fonamentalment en el productor, ja que els comerciants tenen més marge per conservar els beneficis. Els tractes han estat tradicionalment realitzats de paraula, un pacte de cavallers entre els corredors (els representants als pobles dels comerciants) i els llauradors. Però quan van mal dades, com en la campanya actual, proliferen els incompliments dels tractes realitzats i es paguen pel producte preus molt menors que els emparaulats. Fa dos anys, la interprofessional de la taronja, Intercitrus, que agrupa els representants de tots els agents implicats en el sector, va elaborar un contracte formalitzat aprovat pels representants de tots els agents implicats en el sector que ha estat un fracàs estrepitós. L'única actuació que permet albirar una possible eixida a aquesta atomització comercial ha estat la cooperativa de segon

grau Anecoop, una institució que agrupa bona part del sector cooperatiu valencià. Ara, però, comercialitza encara una part menor de la producció controlada per les cooperatives.

Aquesta manca de coordinació en el sector té també el seu reflex en un altre dels grans dèficits històrics de la taronja, l'absència de publicitat i promoció. Fa dos anys començava per primera vegada una campanya de publicitat coordinada de tot el sector que va ser dissenyada per Intercitrus. Ara, és a punt de finalitzar la segona campanya de promoció, en la qual s'han invertit poc més de 1.000 milions de pessetes (pagades amb fons de la Unió Europea i del sector taronger). Aquest és un esforç encara simbòlic comparat amb les multimilionàries campanyes dels grans competidors dels cítrics valencians: les postres preparades i els derivats lactis. L'estancament de la demanda de taronges i mandarines a Europa i el descens a l'estat espanyol des de l'any 1991 pot ser conseqüència en bona part de la falta de promoció d'aquests productes. La necessitat de fortes campanyes de promoció és, per a Vicent Abad, urgent. Els hàbits socials són molt difícils de canviar una vegada modificats. La mesura més recent que el sector de la taronja ha pres per intentar capgirar aquesta situació ha estat posar en marxa, fa dos mesos, la Indicació Geogràfica Protegida "Taronges valencianes", un intent d'instaurar una imatge de qualitat per fomentar el consum dels nostres cítrics. "La promoció, de moment, ha estat un fracàs. S'ha d'apostar més fort per la promoció del producte", exigeix Peris, qui també reclama altres "vies imaginatives" per trobar camins de futur per a la taronja.

La imaginació al poder. El foment de l'agricultura ecològica o de la producció de taronges preparades (presentades de manera que no hagen de ser pelades) són algunes de les eixides encara inèdites per a la situació del sector. "S'ha d'apostar –reclama Peris– per l'agricultura ecològica. És un

El preu de la terra ha pujat l'últim any un 10% al País Valencià. Amb els rendiments actuals un llaurador professional difícilment pot comprar camps per ampliar la seua activitat.

forat en el mercat creixent. La producció, que podria vindre sobretot de la xicoteta explotació, és ara testimonial." També encara per explorar està l'altra de les alternatives que han esbossat alguns dels especialistes. "La solu-

ció –proposa l'ex-conseller d'Indústria i comerç socialista Andrés García Reche– és la industrialització dirigida a segments de renda que estiguen disposats a pagar un poc més per la fruita. El que els consumidors europeus dema-

BERNAT FENOLLAR

LA LLIBRERIA D L'OLIVERA

√ Llibres agrícoles i ramaders

√ Subscripcions a revistes

√ Vademècum de productes fitosanitaris i de materials de reg

√ Enviament per correu contra reemborsament

C/ Bernat Fenollar, núm. 10. 46021 VALÈNCIA

Tel. 96 360 88 57. Fax 96 360 89 71

Mòbil 656 93 17 44

e-mail: Bernatllibres@fedecali.es

Agrolibreria

EURO LIBRERIA

"Ací hi ha molts duros"

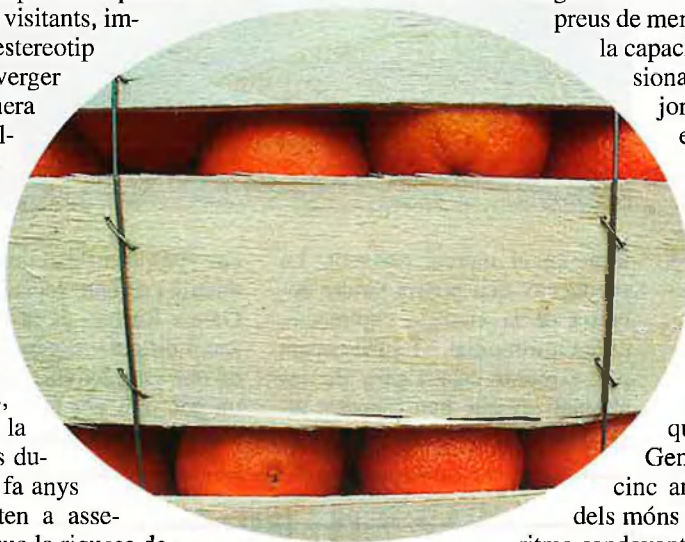
"Així, deia que els tarongers m'agradaren, perquè em semblà que el paisatge que formaven era útil, positiu, reditici —des del punt de vista dels diners, s'entén— i concret." L'impacte que va produir la visió dels tarongers en Josep Pla (*Direcció Lisboa*, 1975) era fins fa quatre dies una impressió compartida per bona part dels veïns i forasters. Uns, els visitants, imbuïts en bona part per l'estereotip del *Levante feliz*, d'un verger que donava fruits de manera quasi espontània. Els altres, els qui havien treballat aquesta terra, conscients de la moral del treball quasi calvinista que va ser necessària per convertir antics camps de secà i terres ermes en fonts d'una relativa prosperitat. Tots, però, han coincidit en la idea que "ací hi ha molts duros", malgrat que des de fa anys les estadístiques s'entesten a assenyalar indefectiblement que la riquesa derivada de l'agricultura valenciana és cada vegada més un espectre.

Les veus que des de fa dècades han advertit que els valencians es veien reflectits en un espill deforme han passat desapercebudes. Ja a començament dels anys 60, Joan Fuster opinava que el sector de la taronja havia absorbit

massa energies, una quantitat de diners que podrien haver estat destinats a activitats més rendibles. Encara avui, bona part de la burgesia valenciana, que ha aconseguit enriquir-se en altres sectors, acaba invertint en les grans explotacions de tarongers com a assegurança del patrimoni obtingut. Unes adquisicions que desapareixen dels preus de mercat de la terra i entrebanquen

la capacitat de renovació dels professionals del mateix sector. La majoria dels qui tenen interessos en la taronja s'encomana a una estranya llei natural segons la qual els problemes es guariran de manera espontània, i acull amb satisfacció els discursos oficials que amplifiquen la creença popular. El Partit Popular no ha dubtat a repetir fins a l'extenuació, des que prengué les regnes de la Generalitat Valenciana fa quasi cinc anys, que vivim en el millor dels móns possibles i que creixem a un ritme capdavanter a nivell mundial.

La contradicció creixent entre la ideologia i la realitat esclatarà, tard o d'hora. El que no sabem encara és si quan arribe aquest moment hi haurà temps de dissenyar un sector taronger a escala humana o si, per contra, hauréu assistit a la consolidació d'una agricultura sense llauradors. **M. C.**

nen a crits és que no els importaria pagar un poc més per la taronja si els la donàrem pelada i tallada, en una safata. Causa perplexitat que el país productor per excel·lència de taronges, i de la màxima qualitat, no haja estat capaç d'entendre i aprofitar un forat tan obvi en el mercat." Alvarez-Coque també reclama innovació: "Cal estimular projectes pilot que servesquen d'exemple. Cal una cultura de la innovació. Una alternativa podria ser la creació d'una institució semblant als instituts tecnològics que estan al servei d'alguns dels altres grans sectors econòmics valencians."

Un punt d'inflexió. De moment, és tota una incògnita saber quins seran els camins que prendrà la taronja valenciana per

reubicar-se en un mercat mundial cada vegada més competitiu, com també saber qui es quedarà amb la part del lleó d'una activitat fonamental per entendre la barreja de paisatge rural i urbà que caracteritza bona part dels pobles i ciutats de les comarques litorals valencianes. "La població que es dedica a la taronja —conclou Álvarez-Coque— està molt envellida. Per poc que empenye el mercat, la gent vendrà les explotacions. Crec que prompte arribarem a un punt d'inflexió, una situació en la qual els vells tindran pressió per vendre. Quan arribe una crisi econòmica i no hi haja pressió per blanquejar diners, els propietaris que compraren terra per motius especulatiu s'abocaran a vendre-la. Serà un fenomen exponencial. Els menys

competitius seran els més afectats. La qüestió és: qui comprarà?"

Un hipotètic llaurador de les comarques de l'interior valencià, descrivia l'any 1978 el futur de l'agricultura de secà en *Els llauradors i la terra*, de Joan Francesc Mira: "Per a què treballa la gent ara? T'ho vaig a dir: per a viure millor, per a tindre comoditats i viure bé. Per a tindre de tot, i no privar-se de res... La terra? Zero. No-res. I jo crec que van ben encertats!" Vint anys després, cada vegada amb més intensitat, milers de llauradors com Ramon B. s'han d'enfrontar a una disjuntiva semblant. La resolució que prenguen marcarà el futur de la taronja.

Miquel Calvet